

GÜVENLİK VE ACİL DURUM PROSEDÜRLERİ

ACİL DURUM VE AFET KAVRAMI, TÜRLERİ VE ETKİLERİ

ACİL DURUM KAVRAMI

Türk Dil Kurumuna ait sözlükte “Hemen yapılması gereken, ivedi, ivedili” şeklinde tanımlanan acil, Arapça kökenli bir sözcüktür.

Acil durum kavramı ise; Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği’nde “Toplumun tamamının veya belli kesimlerinin normal hayat ve faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan ve acil müdahaleyi gerektiren olaylar ve bu olayların oluşturduğu kriz hâli” olarak tanımlanmaktadır.

Başka bir deyişle acil durum, ivedilikle müdahale etmeyi ve acil yardım faaliyetlerini yürütmeyi gerektiren, yerleşim birimlerinin, kurum ve kuruluşların iş yapma kapasitesini etkileme potansiyeli veya etkisi olan fakat yerel imkânlar ile baş edilebilecek durum, hâl ve olayların sonucudur.

Acil durumlar ile ilgili olarak iç hukukumuzda yer verilen bir başka düzenleme de 08.06.2013 tarih ve 28681 sayılı İşyerlerinde **Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik**’tir. Yönetmeliğin amacı 1. maddede şu şekilde belirlenmiştir:

“Bu Yönetmeliğin amacı, iş yerlerinde acil durum planlarının hazırlanması, önleme, koruma, tahliye, yangınla mücadele, ilk yardım ve benzeri konularda yapılması gereken çalışmalar ile bu durumların güvenli olarak yönetilmesi ve bu konularda görevlendirilecek çalışanların belirlenmesi ile ilgili usul ve esasları düzenlemektir.”

Söz konusu Yönetmelik konuya ilişkin tanımlara ise 4. maddesinde yer vermiş ve yukarıda verilen acil durum tanımını iş yerleri bakımından özelleştirerek yapmıştır. Acil durumu tanımlayan madde metni şöyledir:

“Acil Durum: İş yerinin tamamında veya bir kısmında meydana gelebilecek yangın, patlama, tehlikeli kimyasal maddelerden kaynaklanan yayılım, doğal afet gibi acil müdahale, mücadele, ilk yardım veya tahliye gerektiren olayları ... ifade eder.”

AFET KAVRAMI

Afet, can ve mal kaybına neden olan doğal olayları ifade etmek için kullanılan bir kavramdır.

Daha detaylı bir tanım olarak ise afet, toplumun olağan yaşam düzenini bozarak, can ve mal kayıplarına neden olan, onun yanıt verme ve uyum sağlama kapasitesini aşarak dış yardım gereksinimi doğuran ekolojik olaylardır.

Tanımda geçen “dış yardım gereksinimi doğurma” afet kavramı için önemli bir belirleyicidir. Bu ifade ile kast edilen maruz kalan kişilerin olay yeri dışındaki herhangi bir birimden yardım almak zorunda olmasıdır.

- Türkiye’de gerçekleşen, merkez üssü Kocaeli’nin Gölcük ilçesi olan 17 Ağustos 1999 depremi sonrasında 19 ülke ülkemize yardım için 1055 kişi göndermiş, seyyar hastaneler gibi maddi yardımlar ulaştırmıştır. Dış yardımı gerektiren bu olay afet olarak tanımlanmalıdır.

Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği’nde ise afet kavramı “Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olaylar” şeklinde tanımlamıştır.

Afet kavramının temel birkaç özelliği vardır:

- Doğal olması,
- Can ve mal kaybına neden olması,
- Başladıktan sonra insanlar tarafından engellenememesidir.

Afetler ortak özelliklerine göre farklı şekillerde gruplandırılabilir.

Bunlar;

- Jeopolitik doğal afetler,
- Meteorolojik doğal afetler,
- Teknolojik afetler,
- İnsan kökenli afetlerdir.

Ayrıca afetlerin daha kısa bir şekilde doğal ve yapay afetler olarak iki grup altında değerdendirenler de bulunduğu da belirtilmelidir.

1) JEOPOLİTİK DOĞAL AFETLER

DEPREM

Zelzele olarak da ifade edilen deprem, yer kabuğu içindeki kırılmalar nedeniyle ani olarak ortaya çıkan titreşimlerin dalgalar hâlinde yayılarak geçtikleri ortamları ve yer yüzeyini sarsma olayıdır.

Depremeler, yerkabuğundaki fay adı verilen kırıklarda meydana gelir. Faylar, kayanın kırılğan özelliğe sahip olmasından dolayı yüksek basınç (gerilme, sıkışma veya bükölme) altında kırılmasıyla oluşur.

Depremelerin nasıl oluştuğunu, ölçü aletleri ve yöntemlerini, kayıtların değerdendirilmesini ve depremle ilgili diğer konuları inceleyen bilim dalı “sismoloji”dir.

Etkileri

Depremeler, meydana geldikleri bölgedeki nüfus yoğunluğuna bağlı olarak, özellikle insanlar üzerinde birçok olumsuz etki yaratmaktadır. Önemli can kaybının yanı sıra, büyük oranda yaralanma ve sakatlanmalara neden olmaktadır. Yaralanma ve sakatlanmadan başka, mal varlıklarını, barınma mekânlarını da kaybetmelerinden kaynaklanan olumsuzluklar, insanların psikolojik ve sosyal yaşamlarını etkilemektedir.

Depremeler neticesinde meydana gelen etkiler yukarıda ifade edilenden çok daha fazla olmakla birlikte söz konusu etkilerin bir kısmı aşağıdaki gibidir:

- Yer kabuğunda çatlaklar oluşur.
- Ölüm ve yaralanmalar meydana gelir.
- Barajlar yıkılır ve bundan dolayı su baskınları olur.
- Binalar yıkılır veya büyük ölçüde zarar görür.

- Elektrik direkleri devrilir.
- Yollar bozulur.
- Köprüler yıkılır veya büyük ölçüde zarar görür.
- Yangınlar çıkabilir.
- Maddi zararların yanı sıra mal varlığını, işini, sevdiklerini kaybeden insanlar manevi olarak da zarar görür.
- Manevi olarak zarar gören insanlar topluma kazandırılmazsa uzun vadede toplumsal huzur ve düzene zarar verir.

HEYELAN

Kısaca “toprak kayması” olarak tanımlanabilen heyelan, zemini kaya veya yapay dolgu malzemesinden oluşan bir yamacın yer çekimi, eğim, su ve benzeri diğer kuvvetlerin etkisiyle aşağı ve dışa doğru hareketidir. Tanımdan da anlaşılacağı gibi yağış, kaya ve toprakların özellikleri, tabakaların durumu, yer çekimi, doğal afetler ve bazı beşerî faktörler heyelanın oluşumunda etkili olan unsurlardır. Söz konusu unsurların etkisiyle bazen büyük bazen küçük kütleler hareket etmektedir. Büyük heyelanlar topografyada derin izler bırakmaktadır. Söz konusu hareket ise bazen büyük bir hızla bazen ise yavaş gerçekleşmektedir.

Etkileri

Heyelanlar yerleşim yerleri çevresinde olduğu takdirde can ve mal kayıplarına yol açmaktadır.

•1988 yılında Trabzon'un Maçka ilçesindeki heyelanda 64 kişinin, 1995 yılında Isparta'nın Senirkent ilçesindeki heyelanda ise 74 kişinin hayatını kaybettiği bilinmektedir.

Heyelanlar sadece ölüm ve yaralanmalara sebep olmamakta, yerleşim alanlarındaki meskenlere ve fabrikalara da maddi açıdan zarar vermektedir. Bazı yolların kapanması bunun sonunda ulaşımın aksamasına, taşımacılık hizmetlerinin yavaşlamasına neden olmaktadır.

Heyelan yeryüzündeki kütlelerin hareketi ile olduğu için bu hareketler sonucunda yer şekillerinin biçimlerinde değişiklikler meydana gelmektedir. Bu duruma verilebilecek en güzel örnekler göl oluşumlarıdır.

•Tortum Gölü Tortum çayı üzerinde oluşan heyelan akarsuyun önünü kapatması ile, Sera Gölü İse Trabzon'un batısındaki heyelan sonucu oluşmuştur.

YANARDAĞ PATLAMALARI

Yanardağlar, yer altındaki ergimiş kayaların, kaya parçalarının ve gazların yer kabuğundaki açıklıklardan püskürdüğü oluşumlardır. Art arda olan püskürmeler sonucunda maddelerin üst üste yığılmasıyla ortaya çıkan yükseltiler de yanardağ olarak adlandırılır.

Yanardağ patlamalarında dışarı akan madde **lav** olarak adlandırılmaktadır. Lavlar yüzeye çıkan akışkan magmadır.

Yanardağları inceleyen bilim dalına ise volkanoloji denmektedir.

Türkiye’de bulunan yanardağlardan bazıları ise şöyle sayılabilir:

- Büyük Ağrı Dağı (Ağrı), • Küçük Ağrı Dağı (Ağrı), • Tendürek Dağı (Ağrı),

- Süphan Dağı (Van), • Nemrut Dağı (Bitlis), • Erciyes Dağı (Kayseri).

Etkileri

Yanardağlar başka bir ifade ile volkanik alanlar verimli tarım alanlarıdır.

Mineral bakımından oldukça zengin olan bu alanlar insanların yerleşim alanı olarak da uzunca yıllar kullanılmıştır. Günümüzde de tüm tehlikelerine rağmen bu alanlar kullanılmaktadır.

Yanardağlar patlamalar sırasında can ve mal kayıplarına sebep olmanın yanı sıra iklim üzerinde de etkiler göstermekte, iklim özelliklerinin değişmesine yol açmaktadırlar. Büyük yanardağ patlamalarının ardından dünyanın pek çok bölgesinde ısı düşmeleri tespit edildiği bilinmektedir. Ayrıca patlama ile ortaya çıkan küller gibi bazı maddeler doğrudan atmosfere karışarak hava kirliliğine neden olmaktadır. Yanardağ patlaması sonucunda çıkan lavlar ise yayıldığı çevreyi yaşanamaz hâle getirmenin yanı sıra verimi de düşürmekte ve tarım yapılamaz alanları ortaya çıkarmaktadır.

2) METEOROLOJİK DOĞAL AFETLER

SEL

Dünya üzerinde sıklıkla karşılaşılan bir doğal afet türü olan sel, bir bölgedeki toprağı belirli bir süre için tamamen veya kısmen su altında bırakan; ani, büyük ve düzensiz su akıntısıdır.

Seller pek çok kaya, çamur, parçalanmış ağaçlar ve diğer birçok enkazı taşıyan doğal akıntı sistemlerine neden olarak, dik ve yüksek toprakların kenarları üzerinden hızla aşmaktadır. Bu şekilde oluşan çamur ise sel suları kadar tehlikelidir.

Sel afeti sıklıkla yaşanmakta ve ciddi kayıplara sebep olmaktadır. Çin/Hennan Bölgesi (1987 yılında ve 900.000 ölüm), Çin/Sarı Irmak (1938 yılında ve 900.000 ölüm) ve Bangladeş/Ganış Deltası (1970 yılında ve bir milyon ölüm) gibi çeşitli yerlerde meydana gelen seller bu doğal afet türünün ağır sonuçlarını en iyi gösteren örneklerdir.

Etkileri

Selin de diğer doğal afetler gibi insanlar üzerinde hem maddi hem de manevi etkileri bulunmaktadır. Sebep olduğu can ve mal kayıpları dışında seller değişik yüzey malzemelerinin, bir alanı (özellikle tarım alanını) kaplamasına sebep olarak o alanın doğal yapısını bozarak verimini azaltmaktadır. Seller hidroelektrik santrallerinin işlevlerini yerine getiremez hâle getirdiğinden enerji üretiminde düşmeye yol açmaktadır. Taşınan ve yığılan malzemeler nedeniyle kara ve demir yollarının kapanması sonucu ulaşım aksaması söz konusu olabilmektedir.

ÇIĞ

Çığ, bir denge bozulması nedeni ile kar tabakası veya tabakalarının, yamaç eğimi yönünde gösterdiği akma hareketi olarak tanımlanabilir. Nasıl oluşacağı sorusu ise şu şekilde cevaplanabilir. Bol kar yağışı olduğu dönemlerde taze karın eski kar ile kaynaşmaması sonucunda bir hayvan veya insan hareketi ile üstteki kar tabakasının harekete geçmesi sonucu çığ oluşabilir.

Çığın oluşmasında yamaç eğimi, yamaç şekli, yamaç yönelimi, zemin, orman örtüsü, rüzgârın yönü ve yükseklik gibi farklı faktörler rol oynamaktadır.

Etkileri

Çığ da diğer afetler can ve mal kayıplarına sebep olabilmektedir.

FIRTINA

Fırtına, normal olarak kabul edilebilecek bir ölçünün üzerinde hızla esen rüzgâr olarak tanımlanabilir. Hızla esen rüzgâr çevresini önemli ölçüde etkiler.

Fırtına veya kasırga olarak ifade edilen bu afetler çeşitli ülke ve bölgelerde cyclones, hurricenes, thypoones ve tornadoes gibi isimlerle de anılmaktadır.

Etkileri

Fırtına, estiği alan bir deniz veya okyanus ise deniz veya okyanusta dalgalara sebep olarak teknelere, gemilere, limanlara vs. zarar vermektedir. Bu durum sadece maddi zararlar doğurmamakta, zaman zaman can kaybına da sebep olabilmektedir. Fırtınanın ortaya çıktığı alan bir kara parçası ise bu durumda da çevrede rüzgârın şiddetine karşı koyamayan nesneler örneğin, ağaçlar, evlerin çatıları gibi oldukları yerden savrularak çevreye ve çevrede bulunan canlılara zarar verebilmektedir.

KURAKLIK

Kuraklık, bir bölgede nem miktarının geçici dengesizliğinden kaynaklanan su kıtlığıdır. Bir doğal olay olan kuraklık için yerin bir önemi yoktur. Herhangi bir yerde ve herhangi bir zamanda ortaya çıkabilir. Yavaş bir sürecin sonunda ortaya çıkar, ancak genellikle uzun bir süre devam eden bir doğa olayıdır.

Etkileri

Kuraklık sadece fiziksel bir doğa olayı değildir. Bu nedenle sadece çevredeki bitki örtüsünü etkilememektedir.

İnsanlar ve diğer canlılar su kaynaklarının çevresinde toplanarak buralarda yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Dolayısı ile kuraklığın insanlar üzerinde de önemli olumsuz etkileri bulunmaktadır.

Bu durumun ortaya konulabileceği belki de en iyi örnek yıllardır kuraklıkla mücadele eden Afrika'dır. Afrika'da bulunan Etiyopya'da ülkenin nüfusunun büyük bölümü tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlamaktadır. Hâlbuki yaşanan kuraklık tarım yapılmasına imkân vermediği gibi, hayvanların da ölümüne sebep olmaktadır. Bu da ülkenin büyük kısmının susuz kalmanın yanı sıra ciddi bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmasına yol açmaktadır.

Kuraklığın etkilerinden bazıları şöyle sayılabilir:

- Ekin alanlarının verimliliğinin azalması,
- Hayvanlar için besin temin edilememesi ve bunun sebep olduğu pahalılık,
- Orman yangınları,
- Enerjide kaynak azalması,
- Toprakta yaşanan su ve toprak erozyonu,
- Yiyecek kıtlığı,
- Yoksullukta artış,
- Ulusal büyümede kayıp, ekonomik gelişmede gerileme.

ORMAN YANGINI

Orman yangını; ormanda bulunan ot, ibre, yaprak, kütük gibi yanıcı maddelerin tutuşarak ormandaki yaşam birliği içinde bulunan canlı ve cansız tüm varlıkları yok eden, serbestçe yayılma ve büyüme eğilimi gösteren yangınları ifade etmektedir. Daha basit bir tanım ile ise doğal veya insani sebeplerden kaynaklanan bir yangın ile orman alanının bütünü veya bir kısmının yanması durumudur.

Etkileri

Orman yangınları sadece ormanda bulunan bitki örtüsü veya canlılara zarar vermemekte, ekosistemi de ciddi şekilde etkilemektedir. Bu tip yangınlar iklim değişikliği ve kuraklığa da sebep olmakta ve bu durumların yaratacağı olumsuz sonuçları da tetiklemektedir.

HORTUM

Hortum da esasında fırtına gibi bir rüzgâr türüdür ve kümülüs bulutları ile bağlantılı olarak silindirik şeklinde dönerek gezen bir rüzgâr olarak tanımlanabilir. Söz konusu rüzgâr bir denizin veya gölün üzerinde meydana gelir ve su emerek oluşursa bu durumda da “su hortumu” oluşur.

Etkileri

Hortumlar da diğer doğal afetler gibi can ve mal kaybına sebep olmaktadır.

•Hortumun ortaya çıkardığı ciddi zararların anlaşılması bakımından 1925 yılının Mart ayında ABD’de meydana gelen hortum felaketi iyi bir örnektir. Bu olayda 695 kişi hayatını kaybederken 2027 kişi yaralanmış, oldukça ciddi bir maddi kayıp yaşanmıştır.

3) TEKNOLOJİK AFETLER

Teknolojik afetler altında kategorileştirilebilecek durumlar **sınai patlamalar ve baraj patlamalarıdır. (Baraj yıkılması veya baraj patlaması, tutulan suyun ani, hızlı ve kontrolsüz bir şekilde serbest bırakılması veya bu tür kontrolsüz bir tahliye olasılığı ile karakterize edilen yıkıcı bir yapısal arıza türüdür.)**

4) İNSAN KÖKENLİ AFETLER

İnsan kökenli afetler ise **yangınlar, hava, su ve çevre kirlenmeleri ve ulaşım kazaları** olarak sayılabilir.

ACİL DURUM VE AFET KAVRAMI ARASINDAKİ FARKLAR

Acil durum ve afet arasındaki fark daha önce verilen tanımlar incelenerek kolaylıkla bulunabilecek niteliktedir. Yapılan tanımlardan da anlaşılacağı üzere acil durum afetlere oranla daha dar bir alanda gerçekleşen olayları ifade etmektedir.

Örneğin, bir iş yeri yangını veya trafik kazası sadece bizi ve yakın çevremizi ilgilendiren ve yine müdahalenin bu yakın çevreden gelebildiği durumlardır.

Afetler ise acil durum olarak ifade edilen hâllere göre daha geniş bir çevrede gerçekleşen ve yerel kaynakların müdahalesinin yetersiz kaldığı hâller olarak ortaya çıkmaktadır.

Dolayısı ile acil durumlar ve afetler arasındaki farklar;

- Yayıldığı alan,
- Gerekli olan müdahale,

Olmak üzere iki önemli başlık altında sayılabilmektedir.

DİĞER KAVRAMLAR

Afet ve acil durum faaliyetleri ödeneği: 5902 sayılı Kanun'un 23'üncü maddesine göre Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı bütçesinde yer alan ödenek,

Afet ve acil durum hizmetleri: Afet ve acil durum haberinin duyurulması, ön değerlendirme, haberleşme, güvenlik ve trafik, arama-kurtarma, tahliye, yangın söndürme ve ikincil afetler, altyapı, ulaşım altyapısı, enerji, sağlık, defin, barınma, beslenme, enkaz kaldırma, hasar ve zarar tespit, aynı ve nakdi bağış yönetimi, uluslararası destek ve iş birliği, satın alma, kiralama, gıda, tarım ve hayvancılık, tehlikeli maddelerle ilgili arındırma faaliyetleri ve psikososyal destek gibi çalışmalar,

Afet ve acil durum yönetim merkezleri: Afet ve acil durumlarda müdahalenin koordine edildiği, 24 saat esasına göre çalışan, kesintisiz ve güvenli bilgi işlem ve haberleşme sistemleri ile donatılan merkezler,

Ana çözüm ortağı: Hizmet grubunun yürüteceği hizmetlere ilişkin koordinasyondan sorumlu olan bakanlık, kurum ve kuruluşlar,

Destek çözüm ortağı: Hizmet gruplarında ana çözüm ortağı olarak görev alan bakanlık, kurum ve kuruluşların çalışmalarında destek olarak görev alan paydaşlar,

Destek iller: Başkanlık tarafından olay bölgesine destek olmak üzere belirlenecek il grupları,

Ekip: Hizmet gruplarının görevlerini yerine getirmek amacıyla oluşturulmuş alt hizmet birimi,

Hizmet grubu: Afet ve acil durumlarda, ana çözüm ortağı ve destek çözüm ortaklarının yürüttükleri hizmetlerin niteliğine göre oluşturulan gruplar,

İkincil afet: Afete sebep olan olay türünün neden olduğu yangın, heyelan, baraj yıkılması, patlama, KBRN olayları gibi meydana gelen afetler,

Müdahale: Afet ve acil durumlarda can ve mal kurtarma, sağlık, iaşe, ibate, güvenlik, mal ve çevre koruma, sosyal ve psikolojik destek hizmetlerinin verilmesi gibi çalışmalar,

Ön iyileştirme: Afet ve acil durum nedeniyle bozulan yaşam şartlarının normalleştirilmesine yönelik olayın meydana gelmesinden hemen sonra başlayarak yapılacak kısa dönem iyileştirme faaliyetleri,

Servis: Müdahale organizasyonu içerisinde yer alan hizmet gruplarının bağlı olduğu ana yönetim birimleri,

Sivil savunma: Düşman saldırılarına karşı halkın can ve mal kaybının en az seviyeye indirilmesi, hayati önem taşıyan her türlü resmî ve özel tesis ve kuruluşların korunması ve faaliyetlerinin devamını sağlayacak iyileştirmenin yapılması, savunma gayretlerinin halk tarafından en yüksek seviyede desteklenmesi ve halkın moralini yüksek tutmak için alınacak her türlü silahsız koruyucu ve kurtarıcı tedbir ve faaliyetler,

Ulusal Afet Müdahale Sistemi: Türkiye Afet Müdahale Planı ile ulusal ve yerel düzey planların oluşturduğu sistem.

